

## Došljaci u Puli: migracije iz austrijske Istre u novom vijeku

*Slaven Bertoša, Migracije prema Puli:  
primjer austrijske Istre u novom vijeku, Pazin - Pula:  
Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre Pazin - Sveučilište  
Jurja Dobrile u Puli - Državni arhiv u Pazinu, 2012., 173 str.*

Dr. sc. Slaven Bertoša, redoviti profesor u trajnom zvanju Odjela za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, izdao je 2012. knjigu naslovljenu *Migracije prema Puli: primjer austrijske Istre u novom vijeku*. Temeljem opsežnog istraživanja pulskih matičnih knjiga autor donosi brojne primjere kojima se rasvjetljavaju pitanja doseljavanja stanovništva austrijske Istre u Pulu u razdoblju od XVII. do XIX. stoljeća, odnosno preciznije od 1613. do 1817. Knjiga je tematski podijeljena u trideset poglavlja te broji sveukupno 173 stranice, uključujući i brojne ilustracije koje prate tekst, što fotografija i crteža mjesta spomenutih u radu, što faksimila upisa iz matičnih knjiga.

U Predgovoru (str. 5-6) i Uvodu (str. 7-11) autor daje povijesni kontekst teritorijalne podjele Istre u razdoblju novoga vijeka te поближе objašnjava pojmove Istarska knežija i Pazinska knežija. U uvodnom dijelu knjige autor navodi kako je izgledala teritorijalna podjela austrijskog dijela Istre nakon Tridentske arbitražne odluke 1535. te naglašava da se ona druga podjela teritorija, crkvena, nije granično poklapala s političkom. Autor ističe da su unatoč nestabilnim odnosima između mletačkog i austrijskog dijela Istre njezini stanovnici ipak koristili periode mira kako bi ostvarili razne oblike suradnje, što je vidljivo također i iz velikog broja primjera migracija.

U poglavlju naslovljenom „Općenito o puljskim matičnim knjigama“ (str. 13-15) autor nam daje više podataka o vrelima na kojima je temeljio svoje istraživanje te navodi kako je bogati sadržaj matičnih knjiga omogućio uvid u razne aspekte pulske svakodnevice u novom vijeku. Tako nam neki od podataka, koji odstupaju od crkveno-povijesne tematike, otkrivaju zanimljivosti koje autor u ovom dijelu поближе objašnjava. Autor, dakle, ističe da se iz matičnih knjiga mogu iščitati detalji o izvanbračnoj djeci, banditima, ubojicama i osuđenicima, neobičnim smrtima, dugovječnim osobama, mletačkim, francuskim i austrijskim službenicima, vojnicima i vojnom osoblju, obrtnicima, liječničkom osoblju, plemićima i plemkinjama, crkvenom osoblju, siromasima i prosjacima, bjeguncima te pripadnicima nekatoličkih vjera.

„Provenijencija doseljenika: mjesta i nazivi“ (str. 17-20) jest naslov poglavlja u kojem se objašnjava s kojih je sve mjesta austrijske Istre stanovništvo emigriralo na područje Pule. Autor ukazuje na činjenicu da su se uz ta mjesta u knjigama ponekad upisivale oznake države, kao i objašnjenje crkvene pripadnosti određenoj biskupiji.

U četvrtom i petom poglavlju knjige („Imena“, str. 21-25; „Prezimana“, str. 26.-28.) autor navodi osobna imena i prezimena muških i ženskih doseljenika te ih locira po mjestu provenijencije. Naglašava činjenicu da su imena doseljenika upisana talijanskom grafijom, što otežava utvrđivanje njihove etničke pripadnosti u slučaju da prezime nije bilo navedeno.

Nadovezujući se na podatke predočene u prethodna dva poglavlja, autor u poglavlju „Primjeri upisa u matične knjige“ (str. 29-40) navodi kako su oni ubilježeni. U ovom se poglavlju sistematiziraju načini unosa podataka kroz primjere oglednih, jednostavnih, tj.

kratkim i složenijim, odnosno dužim upisa te upisa više članova iste obitelji. Kratko poglavlje naslovljeno „Upisi na latinskom jeziku“ (str. 41) objašnjava koji su primjeri takvih upisa vezani uz doseljenike s austrijskog dijela Istre.

Na slučajevima kod kojih je u matičnim knjigama zabilježeno da su doseljenici iz austrijskog dijela vršili više od jedne migracije u različita mjesta temelji se poglavlje pod naslovom „Višestruke migracije“ (str. 43-46). Autor navodi da je najveći broj takvih primjera zabilježen za period XVIII. stoljeća te ih kroz ovo poglavlje dodatno analizira.

Da migracije i doseljenja u Pulu nisu imala samo privremeni karakter, odnosno da grad nije bio samo prolazna točka, dr. Bertoša dokazuje kroz primjere predstavljene u poglavlju „Dugogodišnji žitelji Pule“ (str. 47-49), u kojem navodi situacije kada su doseljenici proveli veći dio svog životnog vijeka u tom gradu, nakon doseljenja u djetinjstvu. Nadovezujući se na prethodno navedenu činjenicu da su poneki upisi u knjigama također sadržavali, uz naziv mjesta provenijencije i crkvenu jurisdikciju pod koju je to mjesto potpadalo, u poglavlju „Spominjanje crkava i župa“ (str. 49) upravo navodi jedan takav primjer vjenčanja iz 1801. između žitelja Mošćenica i žitelja mjesta Carpenedo kod Venecije.

Slijedi veće poglavlje naslovljeno „Zanimanja“ (str. 49-60) u kojem je zabilježeno kojim su se sve djelatnostima bavili doseljenici u Pulu. Ovo je poglavlje, zbog brojnosti raznih zanimanja, podijeljeno u nekoliko sekcija, kao što su „Sluge i sluškinje“, „Crkveno osoblje“, „Obrti i ostala zanimanja“, „Upravno osoblje“ i „Vojno osoblje“. Kako autor navodi u uvodnom dijelu poglavlja, najčešće zanimanje doseljenika u Pulu bilo je ono sluškinja i slugu.

„Posebni podaci o etničkoj pripadnosti“ (str. 61-62) govore o pokušajima utvrđivanja etničke pripadnosti doseljenika u Pulu temeljem unosa iz matičnih knjiga. Autor navodi da je do takvih zaključka moguće doći kroz analizu njihovih imena ili prezimena. Posebna, pak, kategorija doseljenika, ona koja se vezuju uz doseljenja iz Pićna, obrađena je u poglavlju „Novi stanovnici (*habitantii nuovi*)“ (str. 63). Autor navodi da se ta oznaka javlja kod onih stanovnika Istre koji su obitavali na tom području manje od 20 godina.

Načine na koje su se sklapani brakovi na pulskom području obrađuje poglavlje naslovljeno „Vrste brakova“ (str. 64-65). Prof. dr. Bertoša analizira dvije vrste sklapanja bračnih ugovora, tzv. brak na pulski način, odnosno lokalni naziv za brak „na istarski način“ te brak na mletački način. U ovom dijelu pisac ukratko objašnjava stajališta Luje Margetića i Miroslava Bertoše o pitanjima vrste brakova u Istri. Bračnu problematiku nastavlja obrađivati i u tri sljedeća poglavlja: „Vjenčanje na stanciji“ (str. 66) u kojem se navodi primjer sklapanja braka na neuobičajenom mjestu, na livadi i to zbog bolesti mlade; „Veća razlika u dobi između muža i žene“ (str. 66), gdje obrazlaže da postoje brojni primjeri velike dobne razlike između supružnika te da se u većini slučajeva radilo o mlađim suprugama, međutim, jednim se primjerom pokazuje da to nije uvijek bilo pravilo; „Krvno srodstvo između muža i žene“ (str. 67) objašnjava, pak, kako je tekao postupak odobranja braka među rođacima u četvrtom koljenu.

Poglavlje naslovljeno „Kasniji porođaji“ (str. 69-70) donosi primjer doseljenika iz Muna čija je supruga rodila petoro djece u razdoblju od 42. do 52. godine života. Sljedeće, pitanje nezakonite djece doseljenika u Pulu, obrađeno je u istoimenom poglavlju (str. 71-77). Autor u njemu sistematizira podatke o nezakonitoj djeci prema mjestu provenijencije roditelja, odnosno majke jer se u većini slučajeva ime očeva takve djece nije navodilo u knjigama. Navedena su sljedeća mjesta: Boljun, Čepić, Gračišće i Škopljak, Kršan, Mošćenice, Pazin, Pićan, Učka i Žminj. „Krštenje obavljeno kod kuće“ (str. 79), poglavlje kojim se

zaokružuje istraživanje pitanja potomstva doseljenika u Pulu, a obrađuje slučajeve kada je bilo potrebno dati sakrament krštenja tek rođenom djetetu. Radi hitnosti i neželjenosti da dijete umre bez primanja sakramenta, njega su u većini slučajeva davale primalje te nešto rjeđe svećenici.

Temeljem podataka dobivenih iz matičnih knjiga umrlih pisac knjige obrađuje posljednje aspekte života doseljenika u Pulu. Tako u poglavlju naslovljenom „Dužina života“ (str. 81) problematizira pitanje dugovječnosti doseljenika, navodeći statistički izračun prema kojem je većina onih koji su emigrirali na područje Pule kraj svog života dočekala između 31. i 40. godine. Također se navode i malobrojni primjeri dugovječnih osoba, odnosno doseljenika koji su doživjeli preko 80 godina. U nastavku dr. Bertoša pokazuje koliko su pulske matične knjige umrlih neiscrpan izvor zanimljivih podataka. Naime, poglavlje pod naslovom „Bolesti i uzroci smrti“ (str. 82-85) donosi detalje o slučajevima obolijevanja od raznih bolesti kojima su podlegli doseljenici. Autor naglašava da je teško iščitati točne nazive bolesti iz razloga što su župnici, koji su upisivali podatke u knjige, umjesto točnog naziva obično unosili simptome. U matičnim knjigama umrlih također se mogu pronaći podaci o doseljenicima u Pulu koji su preminuli od iznenadne smrti. Istoimeno poglavlje (str. 87) upravo navodi četiri takva slučaja. Nadalje, autor donosi i jedan primjer kada je glad bila uzročnik smrti. U poglavlju naslovljenom „Smrt od gladi“ (str. 87) navodi se slučaj bezimnog doseljenika iz Lovrana koji je preminuo od gladi u Puli.

Nasilne, neprirodne smrti, odnosno ubojstva i smaknuća, kao i smrti do kojih je došlo pod neobičnim okolnostima, obrađeni su u iduća dva poglavlja. „Ubojstva i smaknuća“ (str. 88-89) obrađuju problematiku razbojništva koje se zbog raznih okolnosti intenziviralo u XVII. stoljeću, čime posljedično raste i broj krvnih delikata. Autor navodi da pulske matične knjige spominju dva slučaja vezana uz doseljenike u Pulu; jedan se odnosi na ubojstvo doseljenika, a drugi na doseljenika koji se odao razbojstvu te je zbog toga smaknut.

„Neobične smrti“ (str. 89) pak donose uvid u primjer nesretnih okolnosti koje su dovele do smrti jednomjesečnog sina doseljenika iz Pićna. Smrt koja je nastupila u ranoj dobi jest tematika kojom se bavi naredno poglavlje naslovljeno „Smrt u dječjoj dobi“ (str. 90). Prof. dr. Bertoša navodi da je smrt djece bila česta pojava za ondašnje razdoblje te daje prikaz šest primjera kada je smrt zadesila djecu doseljenika u Pulu.

Pulske matične knjige donose i brojne podatke o tome kada pokojnik nije preminuo u svojoj kući nego na nekom drugom mjestu. Poglavlje naslovljeno „Smrt izvan vlastite kuće“ (str. 91-93) predočuje primjere gdje su sve doseljenici preminuli, pa se tako navode slučajevi smrti u zatvoru, u nečijoj tuđoj kući te u hospitalu, što je bilo posljednje konačište za siromahe i prosjake. Upravo su se osobe koje nisu imale sredstava za ukop, kao recimo prije spomenuti siromasi i prosjaci, pokapale besplatno. Takvim slučajevima bavi se poglavlje naslovljeno „Besplatni ukopi“ (str. 93) u kojem se predstavljaju primjeri pokopa *per caritá* četiriju doseljenika u Pulu. Autor navodi da se ovakva vrsta ukopa vršila do 1797., nakon čega više nema zabilješke o njima u knjigama.

„I na kraju...“ (str. 94-97) posljednje je poglavlje knjige u kojem pisac, umjesto klasičnog zaključka, daje sintezu podataka o prezimenima spomenutima u matičnim knjigama, iz čega dolazi do zaključka da od sveukupnih 165 prezimena njih oko 78% ukazuje na hrvatsko podrijetlo, dok 20% ukazuje na talijansko podrijetlo. Također, autor navodi postotke učestalosti spominjanja mjesta provenijencije doseljenika u Pulu te za kraj predstavlja u kojim su vrstama izvora bili najzastupljeniji spomeni doseljenika, odnosno mjesta njihove provenijencije.

Na završno poglavlje nastavljaju se tri priloga u kojima se shematski prikazuju podaci obrađeni u knjizi. Radi se o Prilogu 1. naslovljenom „Usporedba broja krštenih, krizmanih, vjenčanih i umrlih doseljenika iz austrijske Istre u Puli“ (str. 97-103), Prilogu 2. naslovljenom „Dob umrlih doseljenika iz austrijske Istre“ (str. 104) te Prilogu 3. naslovljenom „Cjeloviti popis doseljenika s područja austrijske Istre (sastavljen kronološkim redosljedom na temelju podataka iz puljskih matičnih knjiga od 1613. do 1817.)“ (str. 105-124). Knjiga završava Bilješkama (str. 125-140), Popisom korištenih izvora i literature (str. 141-150), Sažecima na hrvatskom (str. 151), talijanskom (str. 152), engleskom (str. 153) i njemačkom (str. 154-155) jeziku, Indeksima mjesta, osobnih imena i predmetnim indeksom (str. 157-168), a zaključno s Bilješkom o piscu (str. 169-173).

Upravo je ovakvo istraživanje, temeljeno isključivo na arhivskim materijalima, odnosno podacima proizašlima iz pulskih matičnih knjiga, omogućilo ne samo revalorizaciju izvorne građe, već i dodatno razjasnilo demografske prilike Istre u novom vijeku. Knjiga *Migracije prema Puli: primjer austrijske Istre u novom vijeku* predstavlja tako prinos poznavanju političke i gospodarske važnosti Pule te uspješno argumentira da se konstantni dotok stanovništva može uzeti kao dokaz za postojanje stalnih veza između austrijskog i mletačkog dijela Istre. Kao takva, knjiga prof. dr. sc. Slavena Bertoše iznimni je znanstveni doprinos hrvatskoj historiografiji i nezaobilazno pomagalo za sve buduće istraživače ove povijesne tematike.

*Kosana Jovanović*

---

## Monografija o narodnom preporodu u Istri iz pera poljskog historičara

*Antoni Cetnarowicz, Narodni preporod u Istri (1860-1907), Zagreb: Srednja Europa, 2014., str. 262. (prevela Magdalena Najbar-Agičić)*

S punim uvjerenjem se može kazati da je hrvatska historiografija knjigom „Narodni preporod u Istri (1860-1907)“ prof. dr. Antonia Cetnarowicza dobila modernu, cjelovitu, zaokruženu sintezu, pravu „Knjigu o Istri“, točnije o Istri u drugoj polovici tzv. „dugog“, burnog 19. stoljeća. On je, kako je poznato – slično kao i u Dalmaciji – započeo kasnije nego u Banskoj Hrvatskoj, odigrao je značajnu ulogu u oblikovanju moderne hrvatske nacije i predstavlja integralni dio toga cijelog procesa, a ima bitan značaj i za razvoj slovenskog nacionalnog pokreta. U širem kontekstu tema na koju se odnosi ova knjiga može se tretirati i kao prilog istraživanjima koje se odnose na nacionalno pitanje u Habsburškoj Monarhiji u drugoj polovici 19. stoljeća. Ovdje je opisan isječak, dio jednog velikog procesa koji se odvijao u drugoj polovici 19. stoljeća među južnim Slavenima općenito, u ovom slučaju kod Hrvata i Slovenaca u Istri, a to je Narodni preporod razumijevan kao proces oblikovanja moderne nacije: hrvatske i slovenske. U tom je procesu glavni sadržaj narodnog preporoda činila borba Hrvata i Slovenaca protiv talijanske manjine (građanstvo, zemljoposjednici, birokracija), koja je branila svoju društvenu i političku hegemoniju.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST  
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY  
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

# RADOVI 46

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST  
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2014.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST  
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 46

*Izdavač / Publisher*

Zavod za hrvatsku povijest  
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu  
FF-press

*Za izdavača / For Publisher*

Vlatko Previšić

*Glavni urednik / Editor-in-Chief*

Hrvoje Gračanin

*Uredništvo / Editorial Board*

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/  
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac  
(moderna povijest/modern history), Tvrтко Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),  
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),  
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

*Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board*

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko  
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki  
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),  
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),  
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),  
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),  
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /*

*Executive Editor for Publications Exchange*

Kristina Milković

*Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant*

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,  
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb

Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at  
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“  
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by  
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:  
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

*Naslovna stranica*

Iva Mandić

*Grafičko oblikovanje i računalni slog*

Ivanka Cokol

*Lektura*

Jadranka Brnčić

*Tisak*

Web2tisak, Zagreb

*Naklada*

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa  
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific  
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*